

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. Корецького**

ФЕДУНЬ Мар'яна Василівна

УДК 341.171

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ
В РАМКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

12.00.11 – міжнародне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі європейського права Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
МИКІЄВИЧ Михайло Миколайович,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри європейського права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ШЕМЯКІН Олександр Миколайович,
Одеська національна морська
академія, перший проректор;

кандидат юридичних наук
ЧЕРНЯВСЬКИЙ Анатолій Леонідович,
Черкаський навчально-науковий інститут ДВНЗ
«Університет банківської справи», професор
кафедри правознавства.

Захист відбудеться «19» лютого 2016 року о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.03 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий «15» січня 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. І. Тарахонич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Протягом тривалого історичного часу міжнародне співтовариство шукає виходи з екологічної кризи, що охопила фактично всі країни світу, ставлячи своїм завданням досягнення екологічної безпеки. Важлива роль у досягненні цієї глобальної мети людства відводиться міжнародно-правовим аспектам охорони навколишнього середовища, які є складовою вирішення численних екологічних проблем.

Однією з актуальних є проблема поводження з відходами, що завдає великої шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу в цілому. Її розв'язання значною мірою залежить від створення й належного функціонування міжнародно-правових механізмів, що регулюють відповідні відносини у даній сфері. Складовою цих механізмів є право Європейського Союзу (ЄС), що стосується регулювання поводження з відходами. У цьому плані співробітництво України з ЄС у сфері охорони довкілля, включаючи поводження з відходами, є завданням, що безпосередньо впливає з Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС 2014 року. Отже, для України, яка активно інтегрується в різноманітні сфери діяльності ЄС, дослідження цієї тематики вкрай актуальне, враховуючи те, що економічна ситуація у сфері відходів має всі ознаки критичної, а законодавство України ще не відповідає приписам права ЄС у цій галузі.

У вітчизняній юридичній літературі проблема поводження з відходами в ЄС далеко ще не розкрита. Проте вона не залишається поза увагою дослідників, зокрема в останні роки були захищені дисертації Н. О. Максименцевої та В. О. Юрескул, присвячені аналізу законодавства України стосовно небезпечних і побутових відходів. Питання права ЄС у сфері поводження з відходами та гармонізації його із законодавством України в цих дисертаціях спеціально не досліджувались. Разом з тим у деяких публікаціях досліджуються окремі питання, що стосуються аналізу ряду правових категорій поводження з відходами в законодавстві України і праві ЄС та характеристик інтеграційних процесів правового регулювання в цій сфері. У цілому ж дана дисертаційна робота є першим дослідженням, в якому висвітлюється комплекс питань у цій досить специфічній і водночас важливій сфері, що регулюється правом ЄС та законодавством України в контексті співпраці з останнім.

Теоретичною основою дослідження стали критично осмислені положення загальнотеоретичних і спеціальних праць вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема В. І. Андрейцева, М. О. Баймуратова, М. М. Брінчука, В. Я. Бурака, М. В. Буроменського, О. К. Вишнякова, А. П. Гетьмана, В. Н. Денисова, Б. Драневіча, О. Л. Дубовик, Л. М. Ентіна, Д. Єжманського, О. І. Жолнович, Г. Ван Калстера, С. Ю. Кашкіна, С. М. Кравченко, А. І. Кравчука, Л. Кремера,

Н. О. Максименцевої, Н. Р. Малишевої, М. М. Микієвича,
 В. І. Муравйова, П. Пальмера, Д. Петера, Р. А. Петрова,
 П. Д. Пилипенка, У. Пуетера, О. В. Тарасова, В. М. Топорніна,
 Я. Ханекварта, А. Л. Чернявського, Ю. С. Шемшученка,
 О. М. Шемякіна, О. М. Шпакович, М. В. Шульги, В. О. Юрескул,
 Я. Янса та інших.

У дисертаційній роботі досліджено норми первинного і вторинного права ЄС, рішення Суду Європейського Союзу, що стосуються діяльності ЄС у сфері поводження з відходами. Основні положення та висновки роботи ґрунтуються на аналізі установчих договорів Європейських Співтовариств та ЄС, угод, якими внесено до них зміни й доповнення, зокрема, Договору про ЄС і Договору про функціонування ЄС (Лісабонський договір), актів органів та інститутів ЄС, правових актів, що регламентують операції поводження з відходами в ЄС, правових актів з питань адаптації законодавства України до права ЄС у цій сфері, законодавства України у сфері поводження з відходами, Угоди про асоціацію між Україною та ЄС 2014 року; вітчизняних і зарубіжних доктринальних джерел, досліджень загальної теорії держави і права, міжнародного права, порівняльного правознавства, політології, економіки, історії, а також юридичної практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана в межах планового наукового дослідження кафедри європейського права факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка «Правові аспекти реалізації євроінтеграційної стратегії України» (номер державної реєстрації 0109U004352).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є комплексне теоретичне розроблення проблем, пов'язаних із поводженням з відходами у ЄС.

Зазначена мета окреслила необхідність виконання таких завдань:

охарактеризувати етапи становлення й розвитку регулювання

відносин у сфері поводження з відходами в праві ЄС; визначити

специфіку та зміст поняття відходів у праві ЄС;

проаналізувати роль інституційного механізму ЄС у правовому регулюванні відносин у сфері поводження з відходами;

визначити правову природу операцій у сфері поводження з відходами в рамках права ЄС, що стосуються їх виникнення, утилізації та видалення;

охарактеризувати правове регулювання операцій у сфері поводження зі спеціальними категоріями відходів, що здійснюється в рамках права ЄС;

визначити сучасний стан і перспективи формування законодавства України щодо поводження з відходами в умовах інтеграції до ЄС;

охарактеризувати правові основи співробітництва України та ЄС з питань поводження з відходами в контексті Угоди про асоціацію 2014 р.;

проаналізувати процеси адаптації законодавства України до права ЄС у сфері поводження з відходами.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що характеризують поводження з відходами в рамках права ЄС та співпрацю України в цій сфері.

Предметом дослідження є принципи і норми права ЄС, які регулюють поводження з відходами і визначають діяльність інституціональних механізмів у цій сфері, а також правові засади співпраці України та ЄС з метою приведення її законодавства у відповідність до стандартів ЄС.

Методи дослідження. Методологічна основа дисертації визначається предметом та об'єктом дослідження, а також характером виокремлених завдань. З метою отримання найбільш достовірних наукових результатів у написанні дисертації застосовано низку загальнонаукових і спеціальних правових, теоретичних та емпіричних методів пізнання, що доповнюються принципами діалектики. Використання цих методів здебільшого мало комплексний характер.

Формально- юридичний метод використано для того, щоб зосередити увагу на правових аспектах проблематики поводження з відходами в ЄС. Водночас застосування принципів діалектики дало змогу розглядати юридичні питання в їх взаємозв'язку з політичними й економічними чинниками.

Серед загальнонаукових методів пізнання важливе значення мало використання методу аналізу, індукції, аналогії, абстрагування, сходження від конкретного до абстрактного. Їх використання під час теоретичного аналізу положень права ЄС, права навколишнього середовища ЄС та практики держав-членів дало змогу сформулювати авторський підхід до визначення поняття відходів у праві навколишнього середовища ЄС.

Використання історичного методу допомогло з'ясувати зміст актів первинного та вторинного права ЄС та їх ролі у правовому регулюванні поводження з відходами. Значною мірою він доповнювався порівняльним методом, який уможливив зіставлення правової бази поводження з відходами в ЄС та Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в даній дисертаційній роботі вперше здійснено спробу дати комплексний аналіз основоположних загальнотеоретичних, науково-методологічних і науково- практичних проблем правового регулювання поводження з відходами в рамках ЄС, висвітлено організаційно-правові аспекти, а також досліджено правові основи співробітництва України та ЄС у цій сфері. Отже, за результатами дисертації сформульовано такі висновки, які містять положення наукової новизни, а саме:

уперше:

сформульовано авторський підхід до визначення поняття відходів у праві ЄС через порівняння його з відповідним законодавством України для забезпечення можливостей гармонізації зі стандартами ЄС;

визначено етапи становлення й розвитку інституту поводження з відходами в праві ЄС, починаючи з часу формування до сучасного періоду, що характеризує цю сферу правовідносин як комплексну у праві охорони навколишнього середовища;

обґрунтовано необхідність прийняття Україною комплексного нормативно-правового акту у сфері поводження з відходами, який повинен містити норми компенсаційного та заохочувального характеру та має узгоджуватися з відповідними стандартами ЄС і бути спрямованим на мінімізацію шкоди навколишньому середовищу;

запропоновано зміни до законодавства України, що стосуються розширення категорій небезпечних відходів з віднесенням до них небезпечних речовин і предметів, що утворюються в результаті воєнних дій або терористичних актів, становлячи велику небезпеку для людей та навколишнього середовища;

удосконалено:

доктринальне розуміння поняття поводження з відходами в ЄС та перелік операцій, яке воно охоплює, а саме щодо виникнення відходів, який має включати всі види діяльності ЄС, пов'язані з виникненням, збиранням, транспортуванням, зберіганням, сортуванням, переробленням, утилізацією, видаленням, знешкодженням і захороненням відходів;

межі застосування компетенції інституціональних органів ЄС у сфері поводження з відходами, що є спільною компетенцією ЄС і держав-членів;

класифікацію структур та форм діяльності інституційно-правового механізму ЄС у сфері поводження з відходами, що складається з основних та допоміжних органів, і це дає підстави стверджувати, що останні несуть безпосередню відповідальність за здійснення відповідних стандартів ЄС;

поняття операцій з утилізації відходів у праві ЄС для використання їх у процесі вдосконалення законодавства України, особливо з питань рекуперації та регенерації;

термінологічні поняття законодавства України стосовно видалення відходів згідно з відповідними стандартами ЄС, через зіставлення його зі знищенням чи знешкодженням відходів і тлумачення цієї операції як такої, що веде до їх захоронення і спалення, та необхідності заміни терміна «знешкодження» терміном «зведення до мінімуму утворення відходів» або «зменшення їх небезпечності»;

правові та фактологічні підходи щодо необхідності внесення змін у законодавство України щодо поводження з відходами, зокрема з

питання запобігання накопиченню відходів від електричної й електронної техніки та запровадження їх повторного використання;

набули подальшого розвитку:

положення щодо змісту принципу передбачливості, що формується в міжнародному екологічному праві, згідно з яким держави мають обережно ставитися до проведення ними діяльності, пов'язаної з небезпечними речовинами, включенням до такої діяльності небезпечних відходів, що підлягають утилізації;

концептуальні засади принципу права ЄС стосовно обов'язковості давати оцінку впливу на навколишнє середовище від діяльності, що планується, поширивши її на сферу правовідносин, що регулюють поводження з відходами.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення й висновки, отримані в дисертаційній роботі, можуть використовуватись для подальших наукових досліджень у сфері охорони навколишнього середовища ЄС та екологічному законодавстві України, а також у міжнародному екологічному праві в цілому. Зокрема їх можна використовувати у таких сферах діяльності:

науково-освітній – у навчальному процесі під час підготовки та викладання курсів «Право Європейського Союзу» та «Право навколишнього середовища Європейського Союзу», «Міжнародне екологічне право»;

правотворчій – під час розроблення правових документів у сфері екологічного права;

правозастосовній – у процесі реалізації нормативно-правових актів, законодавства України, якими регламентовано порядок поводження з відходами;

інформаційно-аналітичній – у процесі поширення знань із права навколишнього середовища ЄС та України.

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, які становлять новизну праці, розроблено автором особисто. Для аргументації окремих положень роботи використовувались праці інших учених, на які відповідно зроблено посилання.

У співавторстві опубліковано статтю: Огінок М. До визначення поняття «відходи» в міжнародному та європейському праві навколишнього середовища // М. Микієвич, М. Огінок // Вісник Львівського університету. – 2006. – Вип. 19. – С. 136–142. – (Серія: «Міжнародні відносини»). Не менше половини її обсягу є науковим доробком здобувача, внесок якої полягає у правовому обґрунтуванні основних ознак речовин і предметів, що вважаються відходами у праві ЄС.

Апробація результатів дисертації. Положення й висновки дослідження доповідалися на конференціях, зокрема щорічних звітних наукових конференціях факультету міжнародних відносин Львівського

національного університету імені Івана Франка; Міжнародній науково-практичній конференції «Україна і Європейський Союз: шляхи та напрями зближення і співпраці» (м. Львів–Брюховичі, 14–15 вересня 2006 р.; тези опубліковано); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейське екологічне право» (Львів, Вроцлав, Дрезден) у рамках проекту «Тристороння співпраця між містами Львів, Вроцлав та Дрезден для передачі знань і ноу-хау в галузі екології» (м. Львів, 31 березня – 04 квітня 2008 р.; тези опубліковано); Публічна лекція в університеті Тарту (Естонія) на тему: «Current State of the Approximation of Ukrainian Environmental Legislation to the EU Legal Standards» (05–12 травня, 2008 р.); Міжнародній конференції «Співробітництво для вирішення проблеми відходів» (м. Харків, 02–03 квітня 2008 р.; тези опубліковано); Науковому семінарі кафедри європейського права факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка на тему: «Правове регулювання поводження з відходами в міжнародному праві та праві ЄС» (12 грудня 2007 р.); Second International Scientific Conference «Ecological and economic problems of international trade and investments» (Lviv, October 22–23, 2013; тези опубліковано). Основні положення дисертації також висвітлювались автором під час наукових стажувань в університетах м. Кракова (листопад, 2006 р.), м. Тарту (травень, 2008 р.), м. Будапешта (січень, 2009 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображені у 11 наукових виданнях, з яких: п'ять статей опубліковано у фахових виданнях України з юридичних наук, одна – у фаховому іноземному виданні, одна – у іншому науковому виданні, а також чотири тези доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи відповідає меті та завданням дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 186 сторінок, із них основний текст – 159 сторінок. Список використаних джерел – 30 сторінок (270 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, показано ступінь її розроблення в доктрині та зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Визначено мету й завдання дослідження, його об'єкт і предмет, а також наукову новизну отриманих результатів та їх практичне значення. Показано методологічні й теоретичні засади, на яких базується дисертаційна робота та вказано форми апробації її основних положень, наведено відомості щодо публікацій, структури та обсягу.

Розділ 1 «Загальна характеристика права Європейського Союзу у сфері поводження з відходами» складається з трьох підрозділів, присвячених правовому регулюванню поводження з відходами на міжнародному рівні та виникненню й розвитку відповідних норм у праві ЄС, включаючи їх сучасний стан.

У підрозділі 1.1 «Становлення та розвиток правового регулювання поводження з відходами у Європейському Союзі»

охарактеризовано міжнародно-правове регулювання поводження з відходами. Відповідно дано аналіз ряду міжнародних конвенцій, серед яких: Конвенція про запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів 1972 року, що є одним із перших міжнародних документів, спрямованих на встановлення правил поводження з відходами; Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням 1989 року, що є основним універсальним інструментом, який встановлює режим міжнародного обігу небезпечних відходів; Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднення 1979 року, розроблена на виконання рішення 19-ої сесії Ради Керуючих Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) з метою обмеження, зменшення або заборони використання стійких органічних забруднювачів (СОЗ), які мають токсичні властивості, погано розкладаються в природних умовах, характеризуються біоаккумуляцією та є об'єктом транскордонного перенесення повітрям, водою та мігруючими видами тварин, а також осідають на великих відстанях від джерела їх викиду; Роттердамська конвенція про процедуру попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин і пестицидів у міжнародній торгівлі 1998 року, що встановлює специфічну систему регулювання небезпечних хімічних сполук у міжнародній торгівлі. Важлива роль належить і принципам та нормам міжнародного права, що забезпечують захист навколишнього середовища під час збройних конфліктів. Сторони, які беруть участь у бойових діях, несуть відповідальність за їх дотримання. Деякі з них мають безпосередню екологічну спрямованість, як, наприклад, Конвенція про заборону воєнного чи іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 року. Вона є договором у сфері роззброєння і служить, зокрема, для захисту природного середовища під час воєнних дій. Хоча норми даної Конвенції чітко не врегульовують поводження з відходами, все ж таки вона стосується цієї проблеми, адже під час збройних конфліктів тією чи іншою мірою утворюються предмети й речовини, які можуть вважатися категоріями відходів.

У дисертації охарактеризовано зв'язок між збереженням довкілля і правовими проблемами роззброєння, визначений у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Про історичну відповідальність держав за збереження природи Землі для нинішнього і майбутніх поколінь»,

прийнятої 1981 року на її XXXVI сесії, та у Всесвітній хартії природи 1982 року.

Проаналізовано становлення правового регулювання поводження з відходами в праві ЄС як впливового міжнародного об'єднання європейських держав. У дисертації визначено основні етапи розвитку правового регулювання поводження з відходами починаючи від 1951 року й до нинішнього часу. Особлива увага звертається на еволюцію первинного та вторинного права ЄС, а також становлення й розвитку його норм щодо поводження з відходами разом з наділенням цього Об'єднання, ЄС компетенцією у цій сфері. Підкреслюється, що врегулювання питань щодо поводження з відходами в ЄС стало не тільки передумовою формування екологічного права ЄС, а й суттєво вплинуло на створення стандартів у сфері захисту та безпеки праці. Після прийняття окремих правових норм в установчих договорах правове регулювання поводження з відходами сьогодні характеризується досить високим рівнем правового регулювання, забезпечуючи можливість реалізації права громадян ЄС на безпечне навколишнє середовище.

У *підрозділі 1.2 «Поняття та види відходів у праві Європейського Союзу»* визначено поняття «відходи» та класифіковано їх основні види, що базуються на аналізі різних підходів, тверджень і думок вітчизняних та зарубіжних учених, а також концептуальних засад, закріплених у нормативно-правових актах, що дало можливість сформулювати широке визначення поняття відходів у праві ЄС, в якому найповніше охарактеризовано специфіку міжнародно-правових зобов'язань держав у цій сфері і які часто містять приписи лише загального характеру. У цьому плані розглянуто існуючі види відходів, а також виділено нові їх категорії.

У *підрозділі 1.3 «Інституційно-правовий механізм поводження з відходами в Європейському Союзі»* відзначено особливості функціонування інституційного механізму ЄС, в рамках якого приймаються рішення, у тому числі з питань поводження з відходами, який складається з Комісії ЄС, Європейського Парламенту та Ради ЄС. Особлива роль належить рішенням Суду ЄС, який сприяє реалізації на практиці права ЄС у сфері поводження з відходами.

Поряд з цим зроблено аналіз функціонування системи спеціальних органів, які займаються питанням охорони навколишнього середовища, у тому числі питанням поводження з відходами. До них належать: Комітет ENVI (Environment, Public Health and Food Safety), що діє у складі Парламенту ЄС; Європейське Агентство з навколишнього середовища, головною метою діяльності якого є забезпечення незалежною інформацією про стан навколишнього середовища. Це агентство є основною інформаційною базою для тих, хто залучається до прийняття, проведення та оцінювання екологічної політики, а також для інформування громадськості. Зроблено висновок,

що зазначені органи відіграють не менш важливу роль, аніж основні, надаючи ЄС можливість чітко реагувати на проблеми, пов'язані з відходами та поводженням з ними.

У **Розділі 2 «Правове регулювання операцій поводження з відходами в Європейському Союзі»** аналізується механізм правового регулювання поводження з відходами у праві ЄС з точки зору виявлення особливості функціонування правового регулювання в праві ЄС та міжнародному праві в цілому. Розділ складається з чотирьох підрозділів і присвячений аналізу характеристики норм щодо поводження зі специфічними категоріями відходів і правовому регулюванню операцій поводження з ними.

У **підрозділі 2.1 «Механізм правового регулювання поводження з відходами у Європейському Союзі»** дано визначення правового регулювання поводження з відходами в ЄС, яким є правовий порядок здійснення в рамках права ЄС як особливого нормативного регулятора виникнення, збирання, транспортування, утилізації та видалення відходів. Що стосується механізму правового регулювання поводження з відходами в ЄС, то його можна визначити як сукупність правових засобів (норм права, правовідносин, нормативно-правових актів), за допомогою яких ЄС здійснює регулювання відносин у сфері поводження з відходами. Він є системою правових засобів, за допомогою яких здійснюється впорядкування відносин у сфері поводження з відходами відповідно до мети і завдань ЄС. Зважаючи на специфіку правового регулювання та його особливий механізм виділено інститут «права поводження з відходами», що є складовою екологічного права ЄС.

У дисертації дано перелік видів діяльності поводження з відходами, які охоплюються термінами «поводження з відходами» та «операції поводження з відходами». Виходячи з існування в рамках ЄС значної кількості директив, спрямованих на регулювання відносин щодо поводження з відходами, показано, що формула поводження з відходами в ЄС включає всі види діяльності, пов'язані з виникненням, збиранням, транспортуванням, зберіганням, сортуванням, утилізацією, видаленням, знешкодженням та захороненням відходів.

Виділено елементи механізму поводження з відходами в ЄС, які складаються з чинних норм права ЄС у сфері поводження з відходами, правовідносин з приводу поводження з відходами та особливого суб'єктного складу, на який покладається дотримання норм права ЄС у сфері поводження з відходами.

У **підрозділі 2.2 «Правове регулювання виникнення відходів»** відзначається важливість здійснення правового регулювання однієї з визначальних стадій поводження з відходами, пов'язаної з їх формуванням та сертифікацією з метою забезпечення ефективної утилізації або переробки. У цьому контексті приведення законодавства

України у відповідність до права ЄС має здійснюватися з використанням системи компенсаційних і заохочувальних заходів.

У **підрозділі 2.3 «Правове регулювання утилізації та видалення відходів у праві Європейського Союзу»** дана характеристика правових аспектів утилізації та видалення відходів у праві ЄС. Оскільки доктрина не має єдиного підходу до поділу операцій з утилізації відходів, то аналіз процесів, пов'язаних з утилізацією відходів, дає можливість визначити їх відмінності та зробити висновок, що забезпечення прав особи на безпечне існування пов'язане із забезпеченням її права на безпечне навколишнє середовище. Існуючі в рамках ЄС механізми утилізації відходів спрямовані на мінімізацію заподіяння шкоди навколишньому середовищу, тому пропонується запозичити цей досвід правового регулювання ЄС і використати його в процесі приведення у відповідність законодавства України в цій сфері.

Акцентується увага на тому, що серед операцій поводження з відходами в рамках ЄС важливе місце займає регулювання видалення відходів, зокрема таких його видів, як захоронення та спалення. Обґрунтовується положення, що необхідність правового регулювання діяльності з видалення відходів у рамках ЄС зумовлена рядом обставин, зокрема небезпечністю цієї діяльності з огляду на її негативний вплив на навколишнє середовище та здоров'я людей. Зважаючи на ці та інші обставини, в дисертації зроблено аналіз ряду законодавчих актів, що встановлюють чіткі вимоги до видалення відходів у ЄС. Доведено, що ЄС зосереджує увагу саме на утилізації, а не на видаленні відходів, особливо способом спалення та захоронення. У зв'язку з цим визначено переваги й недоліки у здійсненні цих операцій з урахуванням того, що в процесі їх здійснення не повинно забруднюватися повітря. Особливо це стосується правового регулювання при спалюванні небезпечних відходів.

Виходячи з можливості спричинення таких негативних наслідків право ЄС обмежує захоронення відходів. Більше того, Директива про захоронення відходів містить спеціальні заходи щодо зменшення відходів, які підлягають захороненню. Важлива роль при цьому відводиться порядку визначення місця захоронення відходів.

У **підрозділі 2.4 «Правове регулювання поводження зі специфічними категоріями відходів у Європейському Союзі»** дана характеристика зазначеному правовому регулюванню, зокрема поводженню з небезпечними відходами, електричними та електронними приладами, упаковкою та відходами використаних батарейок. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері правового регулювання поводження з цими відходами.

Розділ 3 «Правове регулювання співпраці України та Європейського Союзу у сфері поводження з відходами» складається з трьох підрозділів, у яких здійснюється аналіз основних норм щодо

поводження з відходами в Україні та її співпраці з ЄС у цій сфері в контексті Угоди про асоціацію 2014 року.

У підрозділі 3.1 «Сучасний стан та перспективи формування законодавства України щодо поводження з відходами в умовах інтеграції до Європейського Союзу» охарактеризовано зазначені в назві підрозділу аспекти, проаналізовано нормативно-правові акти щодо поводження з відходами в Україні, серед них значна кількість законів, постанов, регламентів і програм.

У підрозділі 3.2 «Правові основи співробітництва України та Європейського Союзу з питань поводження з відходами у контексті Угоди про асоціацію 2014 року» проаналізовано правові основи співробітництва України та ЄС з питань поводження з відходами у контексті Угоди про асоціацію 2014 року, в рамках якої міститься спеціальна Глава 6 «Навколишнє середовище» у Розділі V «Економічне та галузеве співробітництво». Доведено, що поступове наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснюється відповідно до Додатка XXX до Угоди про асоціацію 2014 року, в якому передбачено вжиття відповідних заходів у сфері поводження з відходами. Наголошується, що в Розділ II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики», зокрема у ст. 12 встановлено положення про подолання наслідків покинутих боєприпасів, що не вибухнули, для цивільного населення та навколишнього природного середовища, що дало можливість виокремити нову категорію відходів.

У підрозділі 3.3 «Адаптація законодавства України до права Європейського Союзу у сфері поводження з відходами» проаналізовано стан адаптації законодавства України до стандартів ЄС у сфері поводження з відходами, що дало змогу визначити послідовність здійснення його адаптації у цій сфері, звернувши увагу на те, що в Україні, хоча й виконуються певні дії щодо наближення законодавства до вимог ЄС, проте цей процес ще дуже повільний. Крім цього, європейське законодавство періодично змінюється й удосконалюється, тому Україні треба якнайшвидше докласти значних зусиль для імплементації європейських стандартів щодо поводження з відходами в національне законодавство.

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовані найбільш суттєві результати й положення дисертаційного дослідження, наведені теоретичні узагальнення й нове вирішення наукового завдання щодо правового регулювання поводження з відходами в рамках Європейського Союзу:

1. Запропоновано ширше поняття відходів, яке є відмінним від встановленого в законодавстві України та актах ЄС, де воно

сприймається як технічний термін, який уособлюється з рішенням власника, тоді як вирішальне значення належить суб'єктивному фактору, що визначає ставлення власника щодо них. Враховано такі кваліфікаційні ознаки, як виникнення відходів у результаті стихійних лих, катастроф і воєнних дій. Отже, під відходами необхідно розуміти предмети, матеріали чи речовини, які втратили свої корисні якості для їх власника, а також предмети чи матеріали, які утворились у результаті стихійних лих, катастроф і воєнних дій тощо.

2. Виділено шість етапів еволюції права ЄС щодо поводження з відходами з часу його становлення та розвитку в особі комплексного інституту, діяльність якого визначається нормами права охорони навколишнього середовища. Отже, врегулювання питань щодо поводження з відходами в ЄС стало не тільки передумовою формування екологічного права ЄС, а й значно вплинуло на формування стандартів захисту та безпеки праці. Перші норми поводження з відходами, встановлені в установчих договорах ЄС, набули розвитку в наступних періодах і характеризуються досить високим рівнем правового регулювання, забезпечуючи реалізацію права громадян ЄС на безпечне навколишнє середовище.

3. Функціонування інституційної системи ЄС у сфері поводження з відходами базується на діяльності практично всіх інституціональних органів ЄС. Крім того, в рамках ЄС створено систему спеціальних органів, які займаються питанням охорони навколишнього середовища, у тому числі до сфери їх повноважень належать питання поводження з відходами. До них входить Комітет ENVI (Environment, Public Health and Food Safety), що діє у складі Парламенту ЄС. Він готує доповіді та пропозиції, а також залучається до правотворчої діяльності. Важлива роль належить також Європейському Агентству з навколишнього середовища, головною метою якого є забезпечення незалежної інформації про стан навколишнього середовища. Це основна інформаційна база для тих, хто залучається до прийняття, проведення й оцінювання екологічної політики, а також для інформування громадськості. Аналіз їх діяльності дає підстави стверджувати, що ці допоміжні органи відіграють не менш важливу роль, аніж основні, надаючи ЄС можливість гнучко реагувати на проблеми, пов'язані з відходами та поводженням з ними.

4. Через свої органи ЄС реалізовує компетенцію, надану йому державами-членами. Вона є спільною для них, що означає, що як ЄС, так і держави-члени можуть ухвалювати обов'язкові акти щодо поводження з відходами. Виходячи з важливості проблеми поводження з відходами, ЄС сам бере на себе регулювання цих питань, проте залишає можливість державам-членам застосовувати норми власного законодавства.

5. Визначено перелік видів діяльності в зазначеній сфері, які охоплюють терміни «поводження з відходами в ЄС» або «операції поведження з відходами в ЄС». Зроблено висновок, що законодавство ЄС не включає поняття «виникнення відходів», хоча це є однією з важливих стадій поведження з відходами. Ця стадія має неабияке значення для запобігання виникненню значних обсягів відходів, що досягається розробленням відповідних нормативів, тобто кількістю відходів конкретного виду, яка може виникати під час виробництва одиниці продукції. Тому поняття поведження з відходами в ЄС включає всі види діяльності, пов'язані з виникненням, збиранням, транспортуванням, зберіганням, сортуванням, переробленням, утилізацією, видаленням, знешкодженням і захороненням відходів.

6. З'ясована сутність понять «правове регулювання поведження з відходами в ЄС» та «механізм правового регулювання поведження з відходами в ЄС», під якими слід розуміти відповідно: специфіку регулювання в рамках права ЄС відносин у сфері виникнення, збирання, транспортування, утилізації й видалення відходів та систему правових засобів, що реалізуються органами ЄС для впорядкування відносин держав-членів у сфері поведження з відходами, відповідно до мети і завдань Об'єднання. Зважаючи на специфічний механізм правового регулювання цих відносин, можна виділити інститут екологічного права ЄС під назвою «право поведження з відходами».

7. Сформульовано поняття «утилізація відходів», що означає операцію, спрямовану на залучення відходів у нові технологічні цикли для використання їх у корисних цілях. Вона може також охоплювати будь-який процес переробки використаних виробів, упаковки, тари або відходів виробництва продукції, які можуть бути використані в подальшому технологічному процесі як вторинна сировина, вихідні матеріали або засоби для отримання енергії із застосуванням відповідних технологій. Дана операція може включати два важливі процеси, а саме рекуперацію та регенерацію, які відповідно до законодавства ЄС відмінні між собою. З огляду на те, що в законодавстві України немає норми, яка чітко регулювала б ці процеси, необхідно прийняти спеціальний закон щодо поведження з відходами, який, у свою чергу, чітко регулював би процеси, включаючи операцію з утилізації відходів, відділяючи їх від процесу знищення відходів.

8. Характеризуючи правила ЄС щодо видалення відходів, можна зробити висновок, що в законодавстві України не зовсім правильно охарактеризовано цей процес. Ідеться про те, що логічним було б його порівнювати з процесом знищення чи знешкодження і трактувати як операцію, що призводить до захоронення та спалення. Однак у Законі України про відходи знешкодження трактується як зменшення чи усунення небезпечності відходів механічним, фізико-хімічним чи біологічним обробленням. Даний термін можна було б

замінити, наприклад, «зведення до мінімуму утворення відходів» чи «зменшення їх небезпечності», а процес знешкодження та знищення включити або порівняти з процесом видалення відходів.

9. Виходячи з досвіду ЄС необхідно включити в Закон України про відходи цілі, які стимулюватимуть зменшення утворення відходів. По-перше, важливо встановити плату за утворення відходів і перевищення мінімумів їх виникнення залежно від цінності відходів, рівня екологічної безпеки та місцезнаходження територій, де розміщені об'єкти, на яких утворюються відходи. По-друге, підприємства, які застосовують маловідходні технологічні процеси й виробництва, повинні мати пріоритети на державний контракт, а також податкові, кредитні та інші пільги.

10. Законодавство України, на відміну від Європейського Союзу, не містить вимог щодо маркування, яке вказувало б на окреме збирання їх у відпрацьованому вигляді. Тому необхідно внести зміни до законодавства України щодо такого маркування, а також підготувати та затвердити нові спеціальні нормативні акти у цій сфері.

11. Аналіз законодавства ЄС щодо деяких специфічних категорій відходів дає підстави для висновку, що для України необхідно запровадити дієві механізми правового регулювання такого роду відходів. Наприклад, стосовно небезпечних відходів варто встановити норму, що до небезпечних відходів належать усі види виробів, матеріалів та устаткування, які містять токсичні та небезпечні для здоров'я людини компоненти і стали непридатними до використання у зв'язку із завершенням терміну придатності, а також речовини та матеріали, які утворились у результаті воєнних дій чи терористичних актів та становлять небезпеку для людей і навколишнього середовища.

12. Виходячи з того, що вимоги європейського законодавства стосовно відходів електроніки не відображені в законодавстві України, необхідно прийняти нормативно-правовий акт, яким встановити заходи щодо запобігання накопиченню відходів від електричної й електронної техніки та запровадити їх повторне використання, переробляючи або іншим чином відновлюючи такі прилади, а також обмежити використання небезпечних речовин у такому устаткуванні.

13. Враховуючи досвід ЄС, для запровадження в Україні ефективної системи поводження з використаною упаковкою необхідно не лише прийняти Закон України «Про упаковку та відходи упаковки», а й встановити норму заохочувального характеру, яка стимулювала б населення до роздільного збирання та правильного збування відходів.

14. Пропонується включити окремий розділ у Закон України про відходи стосовно правового регулювання відходів, які утворюються під час воєнних дій. Крім того, включити у переговорний процес України та ЄС питання, що стосується фінансування поводження з такими відходами, а саме їх утилізацію чи знешкодження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Огінок М. До визначення поняття «відходи» в міжнародному та європейському праві навколишнього середовища // М. Микієвич, М. Огінок // Вісник Львівського університету. – 2006. – Вип. 19. – С. 136–142. – (Серія: «Міжнародні відносини»).
2. Огінок М. Правові стандарти поводження з відходами у Європейському Союзі як приклад для законодавства України // М. Огінок // Вісник Львівського університету. – 2007. – Вип. 23. – С. 163–169. – (Серія: «Міжнародні відносини»).
3. Федунь М. Адаптація законодавства України до стандартів Європейського Союзу у сфері поводження з відходами // М. Федунь // Вісник Львівського університету. – 2014. – Вип. 36. – С. 191–199. – (Серія: «Міжнародні відносини»).
4. Федунь М. Поняття та особливості регулювання утилізації відходів в екологічному праві Європейського Союзу // М. Федунь // Право і суспільство. – Дніпропетровськ, 2015. – № 4, ч. 3. – С. 60–66.
5. Федунь М. Правове регулювання поводження з відходами згідно з Угодою про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом / М. Федунь // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – № 13, т. 2. – С. 124–127. – (Серія: «Юриспруденція»).
6. Федунь М. Інституціонально-правовий механізм ЕС в регулюванні вопросов обращения с отходами / М. Федунь // «Jurnalul juridic național: teorie și practică» s.r.l. – 2015. – № 2 (12). – С. 151–156.

Статті в інших виданнях:

7. Федунь М. Сучасний стан та перспективи розвитку законодавства України щодо поводження з відходами в контексті її інтеграції до Європейського Союзу / М. Федунь // Причорноморська фундація права. Актуальні питання публічного та приватного права. – 2015. – № 1 (09). – С. 147–153.

Тези наукових доповідей:

8. Fedun M. Current State of the Approximation of Ukrainian Environmental Legislation to the EU Legal Standards (5–12 May, 2008) [Electronic resource] / M. Fedun. – Access mode : <http://www.ec.ut.ee/et/969495>.
9. Огінок М. Правове регулювання діяльності із захоронення відходів в Європейському Союзі / М. Огінок // Тристороння співпраця між містами Львів, Вроцлав та Дрезден для передачі знань і ноу-хау в галузі екології: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, ЛНУ

ім. Івана Франка, 2008 р.). – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – С. 61–63.

10. Огінок М. Формування законодавчої бази Європейського Союзу у сфері поводження відходами / М. Огінок // Сотрудничество для решения проблемы отходов: материалы V Междунар. конф. (г. Харьков, Украина 02–03 апреля 2008 г.). – Харьков : ЭкоИнформ, 2008. – С. 26–27.

11. Fedun M. Formation of the policy of sustainable ecological-economic development of Ukraine under conditions of integration in the EU / Yuriy Fedun, Maryana Fedun // Second International Scientific Conference Ecological and economic problems of international trade and investments (October 22–23, 2013). – Lviv (Ukraine) : Ivan Franko National University of Lviv, 2013. – P. 14–15.

Федунь М. В. Правове регулювання поводження з відходами в рамках Європейського Союзу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право. – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ, 2016.

Дисертація присвячена дослідженню правового регулювання поводження з відходами в рамках Європейського Союзу. У роботі виділено основні етапи становлення та розвитку правового регулювання поводження з відходами в Європейському Союзі, дається визначення поняття відходів у праві ЄС та його особливостей, проаналізовано інституційно-правовий механізм ЄС щодо поводження з відходами. Досліджено правову природу регулювання операцій поводження з відходами в ЄС, зокрема таких, як виникнення, утилізація й видалення, уточнено поняття поводження з відходами в ЄС і перелік операцій, яке воно охоплює, охарактеризовано компетенцію ЄС у сфері поводження з відходами за Лісабонським договором, обґрунтовано процеси, що містить операція з утилізації відходів у ЄС, як досвід для України. У роботі проаналізовано правові основи співробітництва України з ЄС у сфері поводження з відходами, згідно з положеннями Угоди про Асоціацію України з ЄС 2014 року та досліджено сучасний стан і перспективи формування законодавства України щодо поводження з відходами за умов її інтеграції до ЄС. Проаналізовано стан адаптації законодавства України до стандартів ЄС у сфері поводження з відходами, що дало можливість виділити послідовність здійснення адаптації законодавства у сфері поводження з відходами та розробити пропозиції щодо його вдосконалення.

Ключові слова: міжнародне право навколишнього середовища, право Європейського Союзу, правове регулювання поводження з відходами в рамках ЄС, законодавство України у сфері поводження з

відходами, співпраця України з ЄС відповідно до Угоди про Асоціацію 2014 року.

Федунь М. В. Правовое регулирование обращения с отходами в рамках Европейского Союза. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.11 – международное право. – Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена комплексному исследованию правового регулирования обращения с отходами в рамках Европейского Союза. В работе выделены основные этапы становления и развития правового регулирования обращения с отходами в ЕС. Подчеркивается, что урегулирование вопросов по обращению с отходами в ЕС стало не только предпосылкой формирования экологического права ЕС, но и значительно повлияло на создание стандартов в сфере защиты и безопасности труда. Начиная с принятия отдельных правовых норм в учредительных договорах, правовое регулирование обращения с отходами в настоящее время характеризуется достаточно высоким уровнем правового регулирования, обеспечивая возможность реализации права граждан ЕС на безопасную окружающую среду. Дается определение понятия отходов в праве ЕС и его особенности, проанализированы институционально-правовой механизм ЕС по вопросам обращения с отходами. Выделены элементы механизма обращения с отходами в ЕС, состоящих из действующих норм права ЕС в сфере обращения с отходами, правоотношений по поводу обращения с отходами и особого субъектного состава, на который возлагается соблюдение норм права ЕС в сфере обращения с отходами. Исследована правовая природа регулирования операций обращения с отходами в ЕС, в частности таких, как возникновение, утилизация и удаление, уточнено понятие обращения с отходами в ЕС и перечень операций, которое оно охватывает, охарактеризовано компетенцию ЕС в сфере обращения с отходами по Лиссабонскому договору, показано процессы, характеризующие операцию по утилизации отходов в ЕС, в качестве опыта для Украины. В работе проанализированы правовые основы сотрудничества Украины и ЕС по вопросам обращения с отходами в соответствии с положениями Соглашения об Ассоциации Украины с ЕС 2014 года и исследовано современное состояние и перспективы формирования политики и законодательства Украины по обращению с отходами в условиях ее интеграции в ЕС. Проанализировано состояние адаптации законодательства Украины к стандартам ЕС в сфере обращения с отходами, что позволило выделить последовательность осуществления адаптации законодательства в

сфере обращения с отходами и разработать предложения по его совершенствованию.

Ключевые слова: международное право окружающей среды, право Европейского Союза, правовое регулирование обращения с отходами в рамках ЕС, законодательство Украины в сфере обращения с отходами, сотрудничество Украины и ЕС в соответствии с положениями Соглашения об Ассоциации Украины с ЕС 2014 года.

Fedun M. V. Legal regulation of waste management in the European Union. – On the right of the manuscript.

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.11 – International Law. – Institute of State and Law V. M. Koretsky National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to complex research of legal regulation of waste management in the European Union. The main stages of the formation and development of legal regulation of waste management in the European Union have been highlighted in the paper, the definition of waste in EU law and its characteristics have been given, the institutional and legal framework of the EU on the issues of waste management have been analyzed.

The legal nature of the regulation of transactions of waste management in the EU, in particular such as appearance, recycling and removal has been investigated, the concept of waste management in the EU and list of transactions which it covers have been clarified, competence of the EU in the field of waste management according to the Lisbon Treaty has been characterized, the processes comprising the operation of waste management in the EU, as the experience of Ukraine has been substantiated. The legal basis of cooperation between Ukraine and the EU waste management in the context of the Association Agreement has been analyzed and the current state and perspectives of policy and legislation of Ukraine concerning waste management under the condition of its integration into the EU have been given. The state of approximation of Ukraine to EU standards in the field of waste management has been analyzed, which made it possible to identify the sequence of the implementation of approximation of legislation in the field of waste management and distinguish proposals and ways to improve it.

Key words: European Union law, waste, waste management, the Lisbon Treaty, Ukraine-EU Association Agreement 2014.

Підписано до друку 14.01.2016р.
Формат 60х90/16. Папір офсет. № 1.
Умовних друк. арк. 0,9
Тираж 100 прим.
Замовлення № 1401/1

“Салон оперативної поліграфії”.
м. Львів, вул. Київська, 6
тел./факс.: 237-89-89